

UDK 323.27(53):28-722.3(049.3)

Primljeno: 23. 11. 2022.

Stručni rad
Professional paper

Borna Zgurić

FITNA MEĐU MUSLIMANSKIM INTELEKTUALCIMA?

(Ahmet Alibašić, *Arapsko proljeće, ulema i muslimanski intelektualci*, Centar za napredne studije, Sarajevo 2022)

Pred nama se nalazi nova knjiga poznatoga autora Ahmeta Alibašića pod naslovom *Arapsko, proljeće, ulema i muslimanski intelektualci*. Ahmet Alibašić, inače doktor političkih znanosti, izvanredni je profesor na Fakultetu islamskih studija Sveučilišta u Sarajevu te je autor brojnih radova iz islamske pravne i političke misli, od kojih je ova knjiga tek zadnji. Sâma knjiga ima 159 stranica, podijeljena je na Uvod, pet poglavlja u kojima razlaže svoju argumentaciju nagoviještenu u uvodu – „Arapsko proljeće i reakcije tradicionalističke uleme“, „Selefije i Arapsko proljeće: trenutak istine“, „Reformistička ulema u misiji legitimiranja revolucije“, „Duboka skepsa Tariqa Ramadana“, M. Cherif Bassiouni: liberal islamske demokratije i sekularne diktature“ – Zaključak te kratku kronologiju događaja Arapskoga proljeća. Ovo je vrlo dobrodošla knjiga, budući se malo radova fokusira na muslimanske, ali i sekularne, intelektualce i njihova promišljanja i reakcije o Arapskome proljeću. Većina autora koji se bave, ili su se bavili Arapskim proljećem najčešće ipak fokus stavljaju na glavne aktere Arapskoga proljeća – vojsku i islamiste koji su postali ili se natjecali da postanu dijelom vlasti nakon što su masovni prosvjedi zahvatili arapski svijet.

Arapsko je proljeće krenulo nakon samozapaljenja Muhameda Buazizija, uličnog trgovca voćem i povrćem, u Tunisu sad već pred 12 godina. Prosvjedi koji su nakon njegove smrti zahvatili Tunis ubrzo se kao divlji plamen proširili i na brojne druge

države regije – poput Egipta, Libije, Sirije, Jemena, Bahreina – a s velikim zakašnjenjem zahvatili su 2019. godine i Alžir. Ono što autor točno navodi u Uvodu, ti su masovni prosvjedi bili neočekivani. Niti znanstvena, niti obavještajna zajednica, niti kreatori vanjskih politika velikih sila nisu ih predvidjeli. Na režime u arapskome svijetu gledalo se kao na vrlo stabilne. Ujedno, još manje se očekivalo da bi takvi masovni prosvjedi svoje izvorište našli u regiji Magreba, za koju se smatralo da se u njoj događa manje povijesti u odnosu na Mašrek koji je konstantno izvorište sukoba, i to još u Tunisu, jednoj od najmanjih i za velike sile najmanje važnih arapskih zemalja, zemlji na koju se skoro isključivo gledalo kao na turističku destinaciju. Pa ipak, Arapsko proljeće započelo je baš tamo. Autor u Uvodu dalje naglašava da kada je Arapsko proljeće već krenulo, ubrzo se pokazalo da se ono ipak neće moći realizirati – na ovaj ili onaj način – bez islamske vjere i vjerskih autoriteta te je odlučio naglasak na svojem istraživanju više-manje fokusirati baš na njih. Pa ipak, kako u islamu ne postoji neki središnji vjerski autoritet, autor navodi da se morao usmjeriti na analizu mišljenja i reakcija tri skupine uleme – tradicionalističke, salafijske i reformističke – te na dva istaknuta javna intelektualca – islamskoga reformista Tarika Ramadana te sekularnoga liberala M. Šerifa Basiunija. Autor navodi kako u knjizi pokušava dati odgovor na sljedeća tri istraživačka pitanja: 1) kako su različiti vjerski i sekularni intelektualci u muslimanskom svijetu reagirali na Arapsko proljeće; 2) koji su čimbenici utjecali na njihova promišljanja i stavove; te na kraju 3) koje su posljedice njihovi stavovi imali na razvoj islamske pravne i političke misli u navedenim analiziranim trendovima, ali i za sâmu budućnost islamske pravne i političke misli? Ujedno, autor navodi i metode istraživanja koje koristi u svojoj knjizi, odnosno komparativnu metodu, metodu deskripcije te metode tekstualne i analize diskursa. Na kraju Uvoda autora daje i kratak pregled najvažnijih konceptualnih pojmova koje koristi u svojoj analizi.

U poglavlju koje slijedi „Arapsko proljeće i reakcije tradicionalističke uleme“ autor navodi kako se nju najčešće smatra prorežimskom ulemom, no i kako takve stavove uvijek treba uzeti sa „znom soli“ budući vladajući režimi na tradicionalističku ulemu stavljaju velik pritisak kako bi se konformirala. U ovome poglavlju velik se fokus stavlja na egipatsku ulemu, odnosno na čuveno egipatsko Sveučilište Al-Azhar. Reakcija Al-Azhar na početku je prosvjeda blago rečeno bila mlaka, da bi zatim nakon žestoke kritike Muslimanskog bratstva koje je tražilo transformaciju Sveučilišta u neovisnu instituciju, Al-Azhar stao na stranu prosvjednika diljem arapskoga svijeta. Stvari su se opet promijenile nakon što je Abdel Fatah al-Sisi predvodio vojni udar protiv predsjednika Muhameda Mursija iz redova Muslimanskog bratstva

kada je Al-Azhar vrlo otvoreno podržao Sisija. Autor dalje pokazuje kako je i stav Ureda egipatskog muftije također bio vrlo prorežimski te je isti podržao Sisijev vojni udar. Druga skupina tradicionalističke uleme koju autor analizira jest Amanska skupina, odnosno skupina usko vezana uz jordanskog princa Gazija bin Muhameda. Autor ovdje dolazi do zaključka kako je i ova skupina svoj napor uložila na legitimiranje postojećeg poretka, odnosno na legitimiranje jordanske monarhije. Na kraju samog poglavlja autor zaključuje kako je tradicionalistička ulema zapravo apologet postojećih autoritarnih režima, odnosno zalaže se održavanje njihove stabilnosti.

U idućem poglavlju „Selefije i Arapsko proljeće: trenutak istine“ autor navodi kako su salafisti islamska skupina koja je imala najheterogenije stavove među svim islamskim skupinama. On dijeli salafiste, na temelju razlika između teološke doktrine i društveno-političke teorije i prakse, na lojaliste pod velikim utjecajem Saudijske Arabije te aktiviste koji djeluju slično islamističkim pokretima poput Muslimanskog bratstva. Unutar te dvije osnovne struje javljaju se u ultralojalistička te militantna, često zvana i džihadističkom strujom. Pa ipak, kako autor navodi, sve te struje salafizma imaju i neke zajedničke značajke – vjerovanje da je jedini Zakonodavac Bog te da svi zakoni trebaju biti u skladu sa šerijatom, odbacivanje novotarija u islamu, davanje prednosti predajama Poslanika Muhameda i njegovih prvih sljedbenika u odnosu na razumske argumente, te davanje velikog značaja tradiciji Poslanika Muhameda. Autor dalje navodi kako su i lojalisti i aktivisti ostali zatečeni masovnim prosvjedima u arapskome svijetu. Lojalisti su u jednome trenutku, što se može vidjeti na primjeru Egipta, odustali od svoje početne pozicije političkog nedjelovanja, te su se počeli stranački organizirati i natjecati na izborima. U drugu ruku, ultralojalisti su i dalje odbacili ideju političkog djelovanja stranaka kao stranog tijela u islamu. Aktivisti su, pak, poput Selmana el-Avde, s oduševljenjem dočekali masovne ustanke koji su u pitanje doveli vladajuće režime. Militanti su u početku reagirali povlačenjem, budući su događaji ukazali na to da nasilje nije jedina metoda za rušenje postojećih režima, no nakon autokratskog protuvala koji je uslijedio ponovno su se vratili starim metodama nasilja.

U poglavlju „Reformistička ulema u misiji legitimiranja revolucije“ ističe se kako je reformistička ulema glavna opozicija provladinoj ulemi u smislu da je ona podržala masovne prosvjede koji su željeli srušiti i primijeniti vladajuće režime u arapskome svijetu. Tako se Jusuf el-Karadavi, poznati egipatski islamski učenjak, doduše koji živi i djeluje u Kataru, pokazao kao vatreni zagovornik revolucionarnog djelovanja što je i vrlo jasno iskazivao putem Al-Jazeera. El-Karadavi je otvoreno pozivao i na ubijanje libijskog vođe Muamera Gadafija, a pozivao je i sve vojno sposobne mu-

škarce da se pridruže pobunjenicima protiv režima Bašara al-Asada u Siriji. Međutim, el-Karadavi nije podržao ustanak u Bahreinu, budući se radilo o ustanku šijitskih masa protiv sunitske vladajuće al-Kalifa kuće. Ahmed er-Rejsuni, poznati marokanski islamski pravnik, kao veliki kritičar marokanske monarhije, također je podržao prosvjede diljem arapskoga svijeta. On smatra da istinsku fitnu u arapskome svijetu čine same diktature na vlasti, dok rušenje tih diktatura i uvođenje šerijata zapravo predstavlja opće dobro. I Džasir Avde, egipatsko-kanadski učenjak za šerijat, kao posljednji reformist čije stavove autor u ovome poglavlju analizira, također je podržao prosvjede. Zbog svih navedenih dokaza, autor na kraju ovoga poglavlja još jednom sumira kako je reformistička ulema bezrezervno podržala Arapsko proljeće.

U poglavlju pod naslovom „Duboka skepsa Tariqa Ramadana“, kako i iz sâmoga naslova stoji, autor analizira stavove jednog od najpoznatijih islamskih mislilaca. Autor navodi da je Tarik Ramadan u početku bio oprezno optimističan spram Arapskog proljeća. Od sâmoga početka predvidio je polarizaciju u odnosima između sekularista i islamista, koja je uslijedila nakon ustanaka. Također, Tarik Ramadan predvidio je i da će vojska, posebice u Egiptu, odigrati ulogu veto aktera demokratskim reformama, što se na kraju i dogodilo. Ono što je možda najzanimljivije u njegovim stavovima jest činjenica da odbacuje islamizam kao uspješan politički projekt budući je zakazao na više razina, odnosno da smatra kako islamizam nije istinska alternativa autokratskim poredcima u arapskome svijetu.

Posljednje poglavlje naslovljeno „M. Cherif Bassiouni: liberal između islamske demokratije i sekularne diktature“ posvećeno je liberalnoj, odnosno sekularnoj političkoj misli u arapskome svijetu na primjeru jednog mislioca, inače svjetski priznatog stručnjaka međunarodnog humanitarnog i kaznenog prava. Autor navodi kako Mahmud Šerif Basiuni, kako i mnogi drugi sekularni mislioci arapskoga svijeta, liberalizam i sekularizam smatraju sinonimima. U početku Arapskoga proljeća u Egiptu Basiuni podržava ustanak, međutim s određenom dozom skepse kako će izgledati budućnost Egipta. Nakon što je Muslimansko bratstvo došlo na vlast u Egiptu njegovi stavovi se po pitanju „revolucije“ mijenjaju, tako da će dati bezrezervnu podršku Sisiiju smatrajući vojni udar legitimnim od strane egipatskog naroda, odnosno jednoga njegova segmenta koji je prosvjedovao protiv Mursija i tražio njegovu ostavku. Kako autor navodi, Basiuni s vremenom postaje apologetom vojnog udara koji je opet uspostavio, odnosno revitalizirao sekularnu vojnu diktaturu u Egiptu. Zbog svega navedenog, autor zaključuje kako su sekularisti u arapskome svijetu neprijatelji islamistima budući će radije izabrati sekularnu diktaturu u odnosu na demokracijski poredak s islamskim licem.

U Zaključku autor sumira nalaze svoga istraživanja. Navodi kako je njegovo istraživanje trebalo dati više uvida u temu kojom se zapravo jako mali broj ljudi do sad bavio – stavovima uleme i muslimanskih intelektualaca prema Arapskom proljeću među kojima postoji velika polarizacija. To je možda i najvažniji nalaz ove knjige.

U prethodnim odlomcima ukratko je dan prikaz sadržaja knjige *Arapsko proljeće, ulema i muslimanski intelektualci*. Iako je već 12 godina prošlo od početka Arapskog proljeća, brojni se znanstveni članci i knjige još uvijek pišu na tu temu. Ova je knjiga svako dobar prilog toj raspravi, posebice jer se ne oslanja samo na sekundarne izvore na engleskom jeziku već i na brojne primarne izvore na arapskom. Najvažniji je nalaz ove knjige pokazuje da uz temeljni rascjep između sekularnog i islamskog segmenta društva, postoji i rascjep unutar sâmoga islamskoga segmenta, i to rascjep koji je sve samo ne zanemariv. Mnogi autori smatraju da su različite islamske skupine monolitne i uniformne po pitanju svojih političkih stavova, što je iluzija koju ova knjiga raspršuje. Pa ipak, postoje neki nedostaci ove knjige. Možda je i najmanji nedostatak taj što je i autor ove knjige upao u zamku prihvatjanja „malih bijelih laži“ koje je širila Al Jazeera kako bi dala legitimitet Revoluciji jasmina u Tunisu navodeći kako je Muhamed Buazizi, ulični prodavač u Tunisu koji je svojim samozapaljenjem zapalio i vatru Arapskog proljeća, imao sveučilišnu diplomu. Buazizi ne samo da nije imao sveučilišnu diplomu, već neki vjerodostojni izvori navode kako nije završio niti srednju školu. No, taj je nedostatak knjige zapravo zanemariv. Ozbiljni je nedostatak što je autor metodologiji istraživanja posvetio tek jednu rečenicu. Iz toga nije jasno koji komparativni dizajn autor koristi – metodu sličnosti ili razlike – koje su neovisne, a koja ovisna varijabla ako ih ima. Sličan je problem i kod ostalih metoda koje autor koristi u knjizi, odnosno tekstualne i analize diskursa. Autor nigdje u knjizi ne daje objašnjenje kako je koristio te analitičke postupke. Pa ipak, unatoč tome ozbiljnom nedostatku, ovoj se knjizi nikako ne može spočitati njezina najveća istraživačka vrijednost, a to je da pokazuje dubok rascjep u političkim stavovima među sunitskom ulemom i muslimanskim intelektualcima.

Adresa autora
Author's address

Borna Zgurić
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
borna.zguric@fpzg.hr

